

MUSEUMCOLLECTIE IN OORLOGSTIJD

2. De Mierenroef

In ons Natuurhistorisch Museum Maastricht is momenteel een kleine tijdelijke tentoonstelling te zien onder de titel "Nachtwacht onder de vliegen; museumcollecties in oorlogstijd". Hierin is te zien op welke wonderbaarlijke wijze een deel van de collecties de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd, voor zover je dat van collecties opgeprikte insecten tenminste kunt zeggen.

In het eerste deel van deze column (in het juninummer van dit jaargang) legde ik als directeur van het Regionaal Historisch Centrum Limburg al uit dat deze kleine maar fijne expositie goed moet worden gearchiveerd. In deze column neem ik daarom de teksten op van deze expositie. Na de "Nachtwacht onder de vliegen" (over de lotgevallen van de collectie van Pater Schmitz) nu "De Mierenroef" over die van de collectie Wasmann.

Met dank aan Anne Schulp en Fokeline Dingemans voor het beschikbaar stellen van de tekst.

Douwe Th. De Graaf

Het is oorlog. Hitler heeft Nederland bezet. Dat zich in Limburg de beroemde insectencollecties van Pater Wasmann en Pater Schmitz bevinden, weet Professor Hans Bischoff van de Berlijnse universiteit als geen ander. Hij heeft belangstelling, en ook Heinrich Himmler, zelf verwoed entomoloog, heeft zijn zinnen gezet op de Limburgse collecties.

Met bijna 3.500 verschillende mierensoorten geeft de collectie Wasmann een vrijwel compleet, wereldwijd overzicht van alle tot dusver bekende mieren. Talloze insectensoorten zijn bovendien voor het eerst beschreven aan de hand van exemplaren uit deze collectie, wat het internationaal één van de belangrijkste en meest begerenswaardige referentie-verzamelingen van het vakgebied maakt.

Nadat Professor Bischoff, gewapend met de 'opdracht' van de Himmler-organisatie om beide collecties naar Duitsland te krijgen, in september 1942 Maastricht zonder het beoogde resultaat bezocht, probeert hij, eenmaal terug in Berlijn, alsnog zijn zin te krijgen. Middels intensieve briefwisselingen op hoog niveau bereidt hij gedurende de winter van '42-'43 zijn twee-

de 'aanval' voor. Intussen ziet het Natuurhistorisch Museum Maastricht de bui al hangen. De collectie Wasmann verhuist van het museum naar de verwarmde kelder van het stadhuis.

Wanneer Bischoff zich op 9 maart 1943 weer in Maastricht meldt om beide verzamelingen in beslag te nemen, onderneemt men in het stadhuis nog

een poging om via andere kanalen de collectie voor Maastricht te behouden: allerlei personen uit NSB-kringen worden benaderd om hun invloed te doen gelden, maar tevergeefs: op 10 maart, om negen uur 's ochtends verlaat de collectie Wasmann het stadhuis.

Bischoff heeft wat hij zocht: de collectie-Wasmann, de bibliotheek van Wasmann, én de Schmitz-collectie, zes kistjes met phoriden. De collectie-Schmitz gaat direct naar Himmler's Ahnenerbe-Museum in Waischenfeld; de mieren van

Wasmann komen pas in mei 1944 in Berlijn aan, waar ze onuitgepakt in een bunker onder het Zoologisch Museum worden opgeborgen.

Na de bevrijding van zuidelijk Nederland in 1944 is de Amerikaanse entomoloog John Wendell Bailey in Maastricht gestationeerd, in eerste instantie als vlektyfuscontroleur. Bailey, in het dagelijks leven hoogleraar aan de universiteit van Richmond, is al snel op de hoogte van de mierenroef, en met zijn achtergrond als entomoloog trekt hij zich de zaak bijzonder aan. Na de Duitse capitulatie vertrekt Bailey naar Berlijn, en regelt via een uitbundig drinkgelag de toestemming om materiaal uit de Russische sector te halen. Op dinsdagmorgen 25 september 1945 staat Major John Wendell Bailey voor de bunkers van het Zoologisch museum. Professor Bischoff ontvangt hem hartelijk.

Bischoff, blij met de serieuze belangstelling van een collega-wetenschapper, laat Bailey trots de mierencollectie zien. De Wasmann-mierencollectie welteverstaan. Als blijkt dat de gehele collectie zich ongeschonden in de bunker bevindt, maakt Bailey zijn ware bedoelingen bekend. Nog diezelfde middag gaat de collectie Wasmann op transport naar Maastricht. Het is daarmee de enige wetenschappelijke collectie die destijds uit de Russische zone terugkeerde.

Later die herfst haalt Bailey ook de Schmitz-collectie uit Waischenfeld terug naar Maastricht. Majoor John Wendell Bailey ontvangt later dat jaar een onderscheiding van de stad Maastricht; de Nederlandse regering benoemt hem bovendien tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.